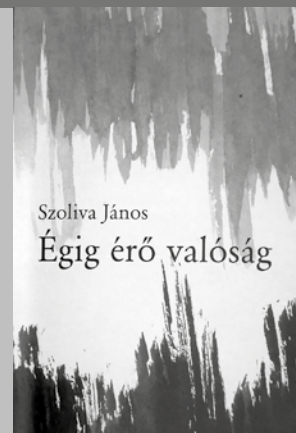

Geresits Gizella

Szoliva János *Égig érő valósága*

Sejtettük... Igyekeznünk kellene a méltató szavakkal... És megelőzött minket... Indult sietősen. Elindult, hogy versei visszhangjaiban jelenléte erősebb legyen? Ment, *Égig érő valóság*ának, a legutóbbi kötet címének iránya szerint? Elment, előre temetve magát testi-lelki fájdalmainak éjszakáiba? Csak úgy elmenőben, sebtében-csendesen szólt: hiába minden, a „dolgoz természetete (...), hogy temetésedbe belehalj”, hiába hogy „Nyúlik a kéz, / egekig ér a kapaszkodás”. Akárhogy szépítjük mondatainkat az ő szavaival, magunkra hagyott ügyetlen reménységünkkel, lelkében fölény kerekedve: *Tükörmélye* égig ért külön-valóságát érinti immár.

Szoliva János látta, sejtjeiben érezte, hogy megsohasodtak körülöttünk a Jelek. Homályos-ricsajos világban élünk, egymásnak feszülő hangok oltják ki egymást, nem visznek gondolat-termő csöndbe. Az egyre hadaróbb beszéd is árulkodik a félelemről: mindent elmondani, mert elvételük tőlünk az idő. S íme, még itt a csöndes szavú, szelídségben, fájdalomban és reménytelenségben élt magyartanár „utolsó” kötete, itt fekszik asztalunkon az üzenet *Égig érő valóság*ába zárva...

Tágasra nyíló kicsiny terekből indul e valóság. A családi genézis „petróleumlámpás gyermekkor”-hoz köti Szol Iván ósapa unokáját, a falu-bírája-apa széles portájához. 1936-ban született Murakeresztúron, a Muratáj kicsi faluja, erdeje, a Mura-part volt az ő szűkebb hazája. Scholája megnyitja sorsát: szellemi otthona az Irányi Dániel Gimnázium Nagykanizsán, majd az ELTE Böl-

csészettudományi Kara. A magyar-pedagógia szakos középiskolai tanár sokféle, felelős munkaterületet vállalt föl: Somogy megyében szakfelügyelő, iskolaigazgató, kollégiumigazgató, tanulmányi felügyelő, majd a nagykanizsai középiskolai fiúkollégium igazgatója, a Cserhádi Sándor SZKI magyartanára, és évek során érettségiztető bizottságok elnöke megszerezte. Érettségiztető magyartanárként ismertem meg őt 1993-ban, a Gönczi Ferenc Gimnázium és SZKI-ban. Rácsodálkozhattam itt a csendességében feszülő erőkre, a melegbarna tekinteten átütő erős önkontrollra és a tanári szigorra, amely a gyermekre figyelve szelíd elfogadásba váltott. Sorsát a Szellemi Centrumból messzire lendült tanár-költők közös sorstörvényei határozták meg, a késleltetés, az átmenetiség és töredékesség hátráltató erőivel. Sokunk érzi, ahogy pedagógusi-mentori lelkünket magas izzásban tartjuk, egyre sorvad a művész-én, mert az időemésztő alkotói figyelem mindig áttevődik a versekről a neveltre. (Lángi Péter első, szépen megérlelt kötete 68 éves korában látott napvilágot, Szoliva Jánosé 60 évesen.) Nyugdíjba menetelét követően majdnem évente jelentek meg kötetei: *Szavakkal tapogatózól* 1995, *Hallgatásod hallgatásom* 1997, *Vaktérkép* 2000, *Széliidő* 2002, *Vásott utakon* 2003, *Idő-repszek* 2004, *Más időkből ami látszik* 2006, *Szétkarcolt szavak* 2007, *Elágazások* 2008, *Hol a találkozás?* 2009, *Lassú léptek* 2010, *Elszakadás* 2011, *Merengés-terpesz* 2012, *Tükörmély* 2013, *Égig érő valóság* 2014. A megjelenés rendszeressége nemcsak az alkotókedvet és -erőt mutatja, hanem azt is jelzi,

hogy Szoliva János iskolája, városa és megyéje ismerte és támogatta őt: verseit megzenésítették, kötetbemutatókon előadva élővé avatták a lelkes közönség előtt.

Szoliva János sors-képei éles kontúrokkal tükrözik a sok tanórával, ügyeleti feladatokkal megterhelt tanárember harcát az idővel, küzdelmeit az alkotás kényszerével. Szol Iván késő unokája, a nevében is *solivagus*, egyedül kóborló vándorként élte meg valóságát, mint minden, súlyos betegséggel küszködő ember, családdal körülvéve is magányosan, idő és tér, tárgyak és lélek szorító határai között. Az *Elágazások* útjain kivésett rövidversei kötetei mindegyikében visszatérnek, mintha az elhallgatáshoz közeledne már, öngyötrő takarékossgal kezeli a szót. Verseinek erőssége nem a cizellált forma rafinált hajlítottságában él, hanem a tükrözött valóság, a végletesen leegyszerűsített nyelvi megnevezés „élő metafora”-iban rejlik. Az életről és létről gondolkodás szabad verses formába öltözik, ám a hangzás harmóniáit számúzi költészetéből a ráció végletes fegyelmességével. Lírai személyességét már-már eltakarja a tanúságtevő majdnem-tárgyilagossága. Ezt szemlélteti a szövegek tipográfiája, a kötetek tusrajzainak részleteket nem ábrázoló, lecsupaszított íve is. Mindez harmonizál a késői versek tartalmával, mert e művek főszólámát meghatározó mulandóság csendes és kopár, ám történései mégis érzékelhetők mind a tárgyi-természeti romlás képeiben, mind a lélek finom mélységeiből feltörő szomorúságban. A benne termő szavak személyes életmegélést és egyetemes léttapasztalatot egyként tükröznek, s már-már jellemzőkra redukálva jelölik ki e költészet gondolati közép-pontját: „az idő elvégzi dolgát, / mögötted csak árnyak. // A múltás része minden, / odakinn és idebenn” (*Vásott utakon*). Itt lakozik a Szoliva János-i személyiség attribútuma, az önfeltárás őszintesége, annak száraz racionalitása társul önszigorával, a létmegélés és formalitás aszkézisével. Egy Lehota-recenzióban olvashatjuk vallomását a lehetetlent felvállaló költészet céljáról: „Az élet titkait keresem, mondta tömören, a titok vonz, amire teljes választ sosem kaphatok.” E verssé vált enigmatikus jelek titkaiból néha remény beszél: „Forog a Föld velem, / rendszerbe zárva a titok --, / bogozható gubanc a lét.” (*Rendszerbe zárva*).

„Versben bujdosó haikuk” költője ő már korábban. Művészetének egyre növekvő aszkéziséhez illik is e „lét-beszéd”, ám ahogyan Beney Zsuzsa és Pilinszky, ugyancsak kerüli a keleties paradoxonokat. A *Három haikuban* lélek és természet konstellációjában él a versgondo-

lat, finom párhuzamukban dereng fel a távoli kedvest „idéző” hegyek „égbe törő messzeség”-e:

„Újra felborzol
egy eltévedt mozdulat
téged idéző”

„ködbe vájt hegyek
égbe törő messzeség
felröpül a vágy”

„hívó füttye szól
bokor mélyén a madár
fészkelő remény”

Pék Pál is méltóképpen jellemzi Szoliva formai fegyelmét: „A filozofikus dal mestere ő, s ha felfénylik egy-egy szöképe, hasonlata, a legjobbak társává teszi.” (Pannon Tükör, 1995). Szépségesen felsejlik a dal zeneisége (*Az a malom*), ám az érett Szoliva nem a dalszerűsége törekszik tudatosan, hanem a mesterének vallott Pilinszky követésére. „A művészet feladata eljutni a nagyszerű egyszerűségig. Ez az én ars poeticám. A hivatalos kánon távol áll tőlem. (...) csak Pilinszkyt tartom követésre méltónak, gondolatiságában, kifejezőmódjában.” (Horváth-Balogh Attila, Zalai Hírlap 2013. jún. 19.). A „nagyszerű egyszerűség” költőjéhez talán a *Végkifejlet* vers-„számkái” állnak legközelebb, a katolikus szívből feltörő reménytelen-reménykedés. Pilinszky boldog-keserű bizonyossága, evangéliumi esztétikájának transzcendens lényege nem forrósítja át a tanár-költő racionálisan architektonikus verseit. Ám „égig érő” útkereső ő akkor is, „harangszóra hittel ébredő”...

„Örökös útkeresés a vers” – ez a gondolat az utolsó megjelent kötet (*Égig érő valóság*) nyitánya. Az alkotás dísztelen címe (*Vers*) ars poeticát jelöl, összefoglaló-szintetizáló szereppel úgy, ahogyan a kötet egésze is. Formában és tartalomban letisztult szépségű versszöveg ez! Gondolati centrumából a költészeté vált élet sugárzik elő, a metaforák tökéletesen kiszabott rendjében izzik a valóság tényleges és virtuális megélése: *alkotás, lét és élet* fogalmak itt már egymást jelentik. Íme:

„Úttalan bolyongás,
örökös útkeresés a vers –,
örizetlen álom.

Megejtő igézet,
kőbor sejtelem –,
beálló csönd-beszéd.

Szétágazó idő,
kiszakított tér –,
épig érő valóság.”

Az individualitásába zárt költő „örökös” világ- és forma-alkotó! E csoda változatait szemlélteti a metafora-lánc, a teremtő megtörténelem érzékelteti a lélekben és a kinti világban! Az alkotás a csakis személyesen *megismerhetőnek*, a *vágyottnak* és a *sejtettnek* hármas intuíciója a „szétágazó idő”-ben és térben – sugallja a költő. (A babitsi felismerést is tükrözi: „Csak én bírok versemnek hőse lenni”). Megíródása ezért „örizetlen álom”, azaz a tudattalanból is feltörő „csönd-beszéd”, s mindezek jutalmaként „épig érő valóság”. Egyszerre a már földiekben megnyilvánult, egyszerre a még fedettségben maradó, transzcendens teljességű valóság.

A kötet szövegvilága hármas osztatú: I. a *Szétágazó idő*; II. *Épig érő valóság*; III. *Örizetlen álom*. Mindhárom cikluscím a fenti ars poetica pilléreire nyugszik, hiszen a címek a fenti nyitó vers metaforáiból valók, mindhárom rész így marad kontextusban is egymással. Az első egység verseit mintha a létről gondolkodás paradoxon-szerűje súgná: a valóság „épig érő”, ám az emberi megélés során visszafelé tekintve „már elérhetetlen” múlttá válik. Figyeljük meg, hogy e megtisztított költői nyelvezet milyen különös egyensúlyt teremt individuális és egyetemes között! Emléktörödékek sorjázhatnak csak a hely megnevezése (Mura-part) által válik egyedivé a vers-élmény, a térrel jelzett „szétágazó idő”-ben. Ez az egót visszazorító, fegyelmező önkimondás már-már a „kollektív fájdalomtest” megjelenítője is egyben. A növekvő idővel, miként a sorok, növekednek a „kifosztott esztendő”, az „elérhetetlen” múlt is. A vers megindító szépségét a megjelenítés dísztelensége adja, ahogyan a narráció a terek szerint tagolt történetre fókuszál, íme:

„Behavazott utak,
távolodó kezdek.

Régi színhelyek,
fákkal övezett Mura-part,
hol magamat megálmodtam.

Forró nyarak,
éretlen szerelmek –,
folyót ölelő gyermekkor.

Kifosztott esztendő,
égbe vesző jegenyék.
Messzi ösvények hol-nem volt szigete
már elérhetetlen.”
(*Elérhetetlen*)

Ám a ciklus versei feltörnek az „elérhetetlen”-t! Néhol a poétikus forma kioltása jelzi a lelkiismeret szigorát, a sorssá vált felejtést, miként az *Ahol születtem* zárásának megindító természetességében: „Úristen! / Egyszer majd elfelejtem / anyámat, apámat”. Aztán a háborús múlt expresszív erejű képeiben a lét jelenig ható abszurditása! Kimondatlan szenvedéssel montírozódik egymásra itt múlt és jelen. A szürrealista látomásképek kísértetként jeleníti meg a csonttá lepusztult hajdan-volt életeket: „Játszóteher robbannak a bombák, / ölnék a szilánkok // Tragikus nagycsütörtök, / halottak a fák alatt. / Összeterelem, / szétkergetem a csontokat” (*Nagycsütörtök*). Felidéződnek az életveszély drámai pillanatai: „asztal alá menekülünk. / Korommal telik az orr, a száj. // A halottak között / zokogva keres anyám. / Hirtelen előkerülök, / mint aki föltámadott.” (*Keres*). Azonban él még a gyógyító emlékezet, „egymásra vetülnek a képek”: a falu kisvilágaiból e „gyermekkori éden”-ből áradnak „az idő aromái: / kemencében a kuglóf, a kalács”, „évszakok íze, illata”. Most megbékél az emlékező szív: „Csak eljártszottuk a háborút / a jajjal-telt időben.” Majd a felnőtt-lét szűkülő, árnyékos élettéréibe, a kisvárosi hétköznapi panel-valóságába érkezünk. A kinti és benti világok mozaikjai keverednek, a megszemélyesítések, metonímiák egyre többször jelzik a magányt, az eddig talán tudatosan takart, erősödő létidegenséget: „Idegpályák, utcafrontok, / bábészknak a kirakatok. / szállongó falevelek / integető kezek helyett.” (*Idegpályák, utcafrontok*). A művészi önkifejezés a sivárság látványánál mélyebb *semmit* érzékelteti: „Enyészet vagyok magam is, / könyörtelen fogyatkozás –, bizonytalan létezés. / Elmegy mellettem a tavasz, a nyár, valahol *mindig* meghalok.” (*Elillan*). A Kint hidege-sötétje bensővé lesz, a tudattalan árnyékaivá válik: „Belső úton jár, / kavarog a szél. / Befelé hull a hó.” (*Kavarog*); „Sötétlőn terjeng az árnyék, / szétszakad a körhinta-lánc. / Az este mindig elérkezik.” (*Tűnődés*).

Ezek a képek már a ciklus utolsó versei felé mutatnak. Majd a *Föltámaszt* címűben feltűnnek a „véletlenül kevert végzet” életkörei: életrend-vesztés: „kánonoktól távolodva”; öregedés a „sóhajtó” időben: „romlik a test”; alkotói válság: „elhallgat a költészet” is. A rombolódás, erővesztés tegnapjaiból azonban „templom épül”, „egyekbe néz az ember, / felragyog a hit”. Ám újra „sötétlik az árnyék”...

A II. ciklus nyitánya, a *Megtorpan*, tükörversként utal a fenti életkörökre, ugyancsak sötét párhuzamaival. Azonban itt mintha Pilinszky szemeivel látott belső történés tárulna fel! A kint és a bent ellentéte iszonyú drámát sejtet: belül hatalmas teremtőerő készenléti állapota („teremtő lázadás”), kívül az akadályoztatás jelképei („Fojtogat az alkony, araszol a sötét”). Egyre inkább feltárul számunkra a két költő alkotás- és befogadás-pszichológiájának közös vonása! A vers kezdő- és végpontja között az arcok és történések *üres-helyei* nem gátolják a versvilág befogadását, éppen ennek ellenkezője történik! Az olvasói tudatban, mint a másik ember lelki terhei jelennek meg, s egyre súlyosabbá feszítik a pszichikai ráhangolódást. Az elhallgatás, a nyelvi kifejtetlenség egyre ellentétesebb lesz a nyelvi leg jelzett indulati erők nagyságával, s éppen ez növeli a vers hatóerejét: „Néma izzás legbelül, / teremtő lázadás” – „Szél lapozza könyvedet. // Lángok perzselik a csöndet –, / éjig ér a hallgatás.”

Majd – a kötet szerkesztői tudatosság eredményeként is – a versek tartalmi kapcsolata ismét feltárul, jelentéskörei kitérnek: az *Örök ringatózás* kivezeti az olvasót az önmérsztő keserűségből, a költői elme itt filozofikum má transzformálja, léttapasztalatként szintetizálja az előzetesen megélteteket:

„Ember vagy,
rejtelmes szívdobogás,
hajnali virradat, ragyogás,
kéz, mely szétteríti a napot.

Az vagy csak,
őszben kóborló zarándok,
avarszagú bánat,
megrendült tehetetlenség –,
harangszóra hittel ébredő.

Csak az vagy, ember,
titokmély lobogás,
születés, elmúlás,

örök ringatózás –,
keresztrefeszülés.”

Az élet titkait kereső vallomás alkotói törekvése összegződik a lét centrumába állított ember képében. A valóság-érzékelés fragmentumai megjelenítik a rejtőző érzelmek intenzitását, az érzékenység impresszióit, a kicsinységtudat alázatát, az okosság intellektualitását, végül a megváltás-megváltódás keresztáldozatát. Felsejlik az Unio Mystica-élmény fensége is a természeti Egésszel azonosulásban, a Napot „szétterítő kéz” „a hajnali virradat ragyogás”-ában! Hiszen e vers közelében, a kötet tükörtengelyében foglal helyet a *Rendszerbe zárva*, amely Lao-ce koan-szerű igazmondásaira emlékeztet („Magunkban megismerjük a többit”, „ez a tao”): „Néha föl villan előttem, / minden, ami van, / minden, ami nincs. / Lent mindig fogyatkozás, / növekszik az ég.”. Íme, a ráció a tudatfölötti létértelem közelébe visz és a „megrendült tehetetlenség” fölé emel! Azonban a visszalopakodó mulandóság-érzet mintha mindent megölne a szív emberében, még a fellobbanó szerelmet is: „Mások testén is / téged érintettek –, / fölismertem hangodat. // Most együtt sétálunk, / míg belénk fárad az élet.”. Hiába inspirál a szerelem alkotásra is, visz közel még a „Talán van örökkévalóság” hipotéziséhez is, miként a *Lepréselem* szépségesen magas intenzitású sorai, ám a lélek a Semmi képzetébe hull: „Anyagtalan való világ, / csönd vagyok csak, képzelet. / Apám halott, porladok.”

A III. ciklus olvasója már látja a kötetben a részekre tagolás logikáját, a versek sorrendjével sugallt üzenetet: a bölcsességgel sokat megélt, érett korú költő újra és újra bejárja sorsának köreit, s ahogyan kisebbednek a rádiuszok, a látás egyre mélyebb, mert egyre inkább befelé, s onnan fölfelé irányul. Sajátos letisztultságával válik az élet a teremtés rendjében elnyugvó létszemléletté, tágul a személyes élet létté. S közben már látható, miként lesz egyre oldottabb az önkifejezés és a létki-mondás, s miként tér vissza-vissza a töredékesség, s a vele járó axiomatikus tömörség is. A záró ciklus a megismert élménykörökből táplálkozik. Muratáj „zarándok”-a „mélyre süllyedt ígék” szikráit csíholja: az eredet és a gyermekkor világa dereng újra, az elvetélt forradalom „lyukas zászló”-ján át „jajong a szél”, az ünnepváró, „örök lázadó”-ban ismét „fellobog az éjszaka”, „patazik a bánat”, ám a kihunyó szerelem még „örök asszonyi vigasz”. Gülch Csaba 2002-ben, a *Szélidő* recenziójában szinte előre megéri a 20014-es esztendő verseinek

valóságát is – méltó és igaz szavakkal: „Minden nap minden sorában újra kezdi a létet, újra építi a pusztán a lélek láthatatlan ormait. Csendből, hiányból, gyászból.” (Pannon Tükör, 2002. 1. sz.). S bár fájdalom szabdalja a költő testét, a végső búcsúra gondol, s az már a lélek csodája, hogy a költészetéből száműzött oldottság zenéje ebben a szép, líraisággal gazdag versben újra visszatér:

„Közel a temető.
A távolból kérek egy tengert,
tájba szorult hegyeket –,
madarakat a fákra.

És visszakérem a dűlőutakat,
az aranyló búzamezőt,
a tüskés, bokros legelőket,
ahol marháink deleltek.

Az erdőket a gombatelepekkel,
ahol annyiszor eltévedtem,
s ahol mindig magamra találtam.”
(*Visszakérem*)

A kötet utolsó verseiben a beteg költő számára az élet egylényegű lesz a gyással, a test a temetővel. A megrendítő záró sor szókép-energiája is temetést idéz, metaforikus szóösszetételében egymásra montírozódik temető, sír, emberhát, domb: „Titok-láng éget, / valamiféle lassú gyász –, / szétszaggat a fogyatkozás. // Embervigas az hit, / sírdomb-hátam temető.” (*Létezés-gyász*). Hirtelen megérezzük és megértjük, hogy nem a lét-idegenség terébe léptünk, hanem a lélek emelkedik fölébe addigi önmagának, tárgyasítja el a testet, s teszi magát példázattá.

Szoliva János versei Pilinszky János költői tanúságtétele mögé sorakoznak. Életének történései szellemi centrumtól távol, peremvidéken élve sűrűsödtek sorsá, költészetté, létértelemmé. Az emberi szív megsebzettségét hordozta ő is az elhallgatott szenvedések évtizedeiben, férfiasan-szemérmesen, mesterénél még szárazabb, töredezettségű, tematikájában is szűkszavúbb lírájában. Az én-be forduló csendes szemlélődés nem párosult kifele törekvő harsány akcióval: a léleknek szavakkal megnyíló odahajlásaikor bensőjébe tekint, soha nem a másik én a céltábla. Enigmatikus verseibe, szaggatott versbeszédébe belevésődtek a virasztói magatartás jegyei: a mulandóság elviselésének,

a hétköznapiság vállalásának csendes heroizmusával nézett szét a Muratájon, erdőt, folyót, embert átölelve-szenvedve – kibeszélés, hiú önmutatás nélkül. A látottakat-átéltéket „titok”, „éj”, „árny”, „ég”, „szél-víz-hó” metaforákba vonta, mert az öröm fényei egyre messzebbre költöztek tőle...

A súlyos-beteg költő néma kiáltásával zárul a mulandóság és szenvedés könyve.

Két záró-verse élet-búcsúra tanít – méltóságoosan, fenségesen... Léttér és lét-idő kozmikussá tágul, a valóság relációi felcserélődnek a pillanatban, amikor a pszichológiai és természeti-kozmológiai Idő összefut. A Teremtés önmagára „tekint”, benne megszűnik az ember földi nehézkedése, ami súlyos volt, az áhítat könnyűségébe fordul, és „álmélkodássá” lényegül át. A szenvedő költővel az ember és a Mindenség divinációját élhetjük meg. Megérint bennünket a földi vizekből „menekülés” drámája, áthat a Szív emberének Teremtést dicsőítő magasztossága:

„Templomok, katedrálisok,
égbe nyúló káprázat.
Titokzatos csillagvilág,
álmélkodik a teremtés.

Fölszáll az áhítat,
letekint az ég –,
széles alkony a múltó lét.”
(*Széles alkony*),

„Maradék-csillagzat alatt
éltet még az örök titok –,
nyarak tengerében úszkálhatok.

Fuldoklásom vizéből menekülve
Istent kiáltok segítségül.”
(*Éltet*).

(*Pannon Tükör Könyvek, 2014*)